

МОЛОДІЖНА СУБМОВА ЯК СТРУКТУРНА СКЛАДОВА МОВИ МІСТА

У статті порушено питання про місце молодіжної субмови в мовленнєвому побуті міста. Автор аналізує процеси взаємодії молодіжного сленгу з іншими структурними складниками мови міста, виділяє мовленнєві підсистеми, які формують «ядро» і «периферію» сленгу молоді.

Ключові слова: молодіжний сленг, компоненти мови міста, міський сленг, загальномолодіжний жаргон, спеціальні молодіжні жаргони, професійні соціолекти.

Ключевые слова: молодежный сленг, компоненты языка города, городской сленг, общемолодежный жаргон, специальные молодежные жаргоны, профессиональные социолекты.

Key words: youth slang, components of city language, city slang, general youth jargon, special youth jargons, professional sociolects.

Наукова проблема вивчення мови міста була поставлена у 20-х роках ХХ ст. Б. Ларінім. Дослідження мови міста протягом ХХ століття цілком успішно вирішувалися у російському, польському мовознавстві і майже зовсім не проводилися в українському. Проблема мови українського міста виникла у зв'язку з утвердженням української мови як державної. Структурований і належним чином розвинений мовний побут міста – важливий фактор мовного існування етносу. Мовний побут сучасних українських міст – актуальна гуманітарна проблема, бо наявні елементи урбаністичної комунікації з усім спектром потенцій української мови в цій царині не вивчались [6:62].

У формуванні мовленнєвої структури сучасного міста значну роль відіграють умови мовної ситуації у суспільстві, адже мовлення фіксує зміну культурно значущих орієнтирів мови. Процеси розвитку сучасного міського

мовлення наочно показують його ускладнення, багато у чому викликане активізацією субстандартної лексики. Мовлення сучасного міста може розглядатися як зона, яка відзначається збільшенням мовної творчості. У цьому зв'язку слід відзначити, що активізація „неформального” життя міста у нинішніх умовах викликала істотне оживлення міського усного фольклору, розширеного вживання жаргонної лексики усіма віковими та соціальними групами городян. Соціально-мовні процеси к. ХХ – п. ХХІ століття значно стимулювали розвиток студій в Україні, які висвітлюють функціонування ненормативної лексики. Проте, процесам взаємодії урбаністичних форм комунікації, серед яких чільне місце займає молодіжна субмова, не приділяється достатня увага лінгвістів. Завданням нашого дослідження постає з'ясування місця молодіжної субмови у мовленнєвому побуті міста, виявлення процесів взаємодії цієї складової з іншими структурними складовими мови міста.

Міські мовні страти залежать від соціальної інфраструктури міста. Виділяючи їх, необхідно враховувати соціологічну характеристику міста, зокрема адміністративний статус міста, промислову орієнтацію, територіальне положення і компактність, чисельність населення. Адже наявність опозиції „центр – провінція”, „столиця – середнє місто”, „райцентр – обласний центр” вимагає виділення нетотожних структурних складових мовленнєвого побуту. Важливими критеріями постають національний склад міського етносу, вікові і соціальні групи городян, урахування гендерних даних. Оскільки у світі молодь становить значну і все зростаючу частину населення (наприклад, молоде покоління м. Херсона складає майже чверть усього населення міста – 23,7 %), то молодіжна субмова постає значною частиною мови міста навіть стосовно кількості її носіїв.

Сьогодні не втрачає актуальності зауваження Б. Ларіна про те, що зміст лінгвістичної історії міста – у боротьбі мов, яка відображує безперервне зімкнення і схрещування у ньому різнорідних культур. Б. Ларін відзначав потужний експресивний потенціал “багатого мовного дна”, який, як ряд концентричних розгортань, вливається у міське мовлення і впливає на “високі”

форми літературної мови. Учений виділяв у межах міста різні мовні культурні групи. Основи сучасного підходу закладені М.І.Толстим. „Так, подібно тому як ми розрізняємо літературну мову і діалекти і виділяємо при цьому ще й просторіччя, а у деяких випадках і арго як неповну, дуже зредуковану (до фрагменту словникового складу) мовну підсистему, в кожній слов'янській національній культурі можна виявити подібні чотири види : культуру освіченого слова, „книжну”, або елітарну; культуру народну, селянську; культуру проміжну, відповідну просторіччю, яку звичайно називають „культурою для народу” або „третьою культурою”, і для повноти картини і більш чіткого паралелізму ще традиційно-професійну субкультуру, фрагментарну і несамостійну, як арго..” [7:16-17].

„Серединна”, „третя культура” порівняно з народною та елітарною культурами не має єдиної дефініції , пор.: „міська”, „масова”, „популярна”, „низька”. Втім, кожне з цих визначень справедливе і кожне відкриває один з численних боків „третьої” культури. Визначення „міська” вказує на сферу її існування і частково на походження, оскільки зародження цієї культури пов'язане з переміщенням селянських мас з сіл у міста і з появою великих міст. „Масова” – підкреслює її кількісну перевагу відносно елітарної. Атрибут „популярна” – означає відому доступність і широке розповсюдження спрощеної „третьої” культури. І нарешті, визначення „низька” виражає позицію цієї культури на шкалі оцінок відносно „високої” елітарної культури.

Виділяючи серед городян (носіїв кодифікованої літературної мови) декілька груп, Сиротиніна О.Б. зазначає, що носіями „розмовних” типів культур виступають люди молодого віку. Авторка називає такі типи міської культури: елітарна мовленнєва культура (носіїв дуже мало), середньолітературна мовленнєва культура (більшість носіїв), літературно-мовленнєва культура і фамільярно-розмовна мовленнєва культура (носії — переважно молодь) [5]. Літературно-розмовний, як і фамільярно-розмовний типи почали формуватися як самостійні тільки у 90-х роках ХХ століття. Для носіїв „розмовних” типів характерне володіння тільки розмовною системою спілкування, яка і

використовується ними за будь-яких обставин, у тому числі й офіційних. Своєю стильовою і стилістичною монотонністю завжди зниженого мовлення „розмовні” типи зближуються з просторічним типом мовленнєвої культури.

Відрізняються „розмовні” типи тільки ступенем зниженості мовлення. У обох типах спостерігається значна кількість у мовленні жаргонізмів, але у фамільярно-розмовному посилюється вага згрубілих слів і просторічних елементів. Фамільярно-розмовний тип мовленнєвої культури зазвичай перехрещується з жаргонізуючим, який знаходиться поза межами сфери літературної мови. Отже, насамперед молоді властиве вживання субстандартної лексики, жаргонно-сленгових стилів спілкування.

Юнаковська А.А., подаючи класифікацію типів мовленнєвих культур сучасного міста, поєднала ідеї Ларіна Б.О. (поділ мови міста на „високу книжну” і „низові діалекти”), Толстого Н.І. („типи культури”) та Сиротиніної О.Б. („типи мовленнєвої культури”). Авторка виділяє 5 основних типів міської культури: елітарна (книжна) міська культура, масова міська культура, „напівдіалектна” культура, міська субкультура (так званий *underground*), замкнена культура злочинницького аргю. Найбільшим і розгалуженим масивом є масова міська культура. У ній Юнаковська А.А. виділяє 4 підсистеми: нейтральна, інтерсоціальна, масова просторічна культура, масова молодіжна культура. Носіями масової молодіжної культури вона називає, як і Сиротиніна О.Б., носіїв літературно-мовленнєвої культури і фамільярно-розмовної системи. Авторка справедливо зазначає, що молодіжна мовленнєва культура не є єдиним масивом [9:84]. Виділяючи замкнену культуру злочинницького аргю як складову мови міста, Юнаковська А.А. зазначає, що як і на початку ХХ століття, спостерігається проникнення елементів злочинницького аргю у різновиди міського мовлення. (просторіччя, молодіжний жаргон, *underground*).

Різновиди міського мовлення формуються соціальною базою. Ця теза яскраво відображена у монографії В.Колесова „Мова міста”, у якій аналізується мовлення окремих соціальних груп Петербурга ХІХ-ХХ століть, зокрема дворянства, чиновників, військових, купців, міщан тощо. Як складові мови

міста автор виділяє професійні жаргони, злочинницький жаргон, окремо аналізується жіноче мовлення і мовлення молоді. Колесов В.В. зазначає: „Поступова демократизація суспільного життя несподівано народжувала більш грубі форми мовлення. Власне у мовленні молоді і встоялися елементи міського просторіччя, перед тим, як увійти до літературної мови” [2:126].

Елементами загальної системи мови міста Батюкова Н.В. [1:89] називає такі підсистеми: міське просторіччя, усно-розмовна літературна мова, професійні жаргони, арго, студентський жаргон. Предметом її дослідження постав студентський жаргон у його співвідношенні з міським просторіччям.

Тривалий час на позначення молодіжної субмови у лінгвістиці побутовав термін „жаргон”. Крисін Л. стверджував, що молодіжний жаргон найбільш значимий соціально: ним користуються численні групи носіїв мови, елементи його активно поповнюють літературне мовлення [3:76]. Жаргону як мовній підсистемі притаманна замкненість, а на рубежі тисячоліть спостерігаємо „розгерметизацію” (термін В.Єлістратова) соціолектів. Якщо відбувається руйнування групової замкненості, то слід говорити про формування сленгу. Термін „сленг” досить часто пов’язують з молодіжною субмовою. Наприклад, К.М.Хорунженко визнає сленг як емоційно-забарвлену лексику розмовного мовлення, яка відрізняється від прийнятої літературної мовної норми. Сленг поширений головним чином у субкультурі молоді, зазнає частих змін.. [8:444]. Тому на позначення молодіжної субмови у межах міста прийнятнішим, на нашу думку, буде термін „сленг”.

Молодіжний сленг не є гомогенною мовною субстанцією, у ньому виділяються різноманітні підсистеми мови. У складі молодіжного сленгу наявні елементи загальномолодіжного та спеціалізованих молодіжних жаргонів, злочинного та кримінального арго, частково входять у нього і професійні жаргонізми. Лексико-фразеологічне ядро молодіжного сленгу утворюють загальномолодіжний та спеціалізовані молодіжні жаргони.

Загальномолодіжний жаргон характеризує мову певного покоління, і є за своєю природою динамічною, підвладною швидкоплинній моді, лексичною

системою. Відносно стабільним лексичним ядром загальномолодіжного жаргону є кримінальний жаргон. Молодь засвоює цю лексику не безпосередньо, з першоджерела, а через посередництво інтержаргону, міського сленгу. Спершу елементи кримінального жаргону проникають у міську субкультуру низів. У такому середовищі вищезгадана лексика концентрично розгортається і поширюється в мовний побут інших соціальних прошарків, що з різним ступенем активності його засвоюють, пристосовуючи до своїх комунікативно-прагматичних потреб. Молодь, як найбільш соціально мобільний прошарок у плані швидкого й охочого реагування на табуйовану мову, засвоює цю лексику, яка пройшла через інші соціальні прошарки, зазнавши семантичних змін. Це вже не є кримінальний жаргон у власному розумінні цього слова, оскільки змінився соціальний прошарок його носіїв і семантичні трансформації часто змінюють лексеми до невпізнанності. Мовна практика молоді вносить нові семантико-експресивні обертони у цей субкод, засвідчуючи при цьому неабиякі лінгвокреативні здібності, потенції творчого асоціативного мислення та почуття гумору [6:57]. У трансформованому вигляді кримінальні жаргонізми знову вливаються у розмовну мову, міський сленг. Таких трансформацій зазнали, наприклад, кримінальні жаргонізми *клюшка* (крим. – повія, мол. – дівчина), *фраєр* (крим. – жертва злодія, мол. – будь-яка особа чоловічої статі), *субчик* (крим. – звідник, сутенер, мол. – чоловік, хлопець) тощо.

Спеціалізовані молодіжні жаргони співвідносяться з соціальною інфраструктурою покоління молоді у певний історичний період. Традиційно до них відносять жаргон школярів і студентів. Крім них, сьогодні можна виділити різноманітні жаргони неформальних молодіжних угруповань (футбольних фанів, рейверів, ролерів, геймерів тощо) та жаргони девіантних прошарків суспільства. Певна частина девіантних груп – молодь, оскільки відзначається зростання у молодіжному середовищі злочинності, наркоманії, токсикоманії, алкоголізму, проституції. У підручнику з соціології (Харків-Київ, 1998) наводяться такі дані: за 80-і – першу половину 90-х років злочинність серед молоді в Україні зросла на 16%, а серед наркоманів 80% складає молодь, в тому

числі 40% - неповнолітні; щорічно у скоєнні тяжких злочинів бере участь більше 30 тис. молодих людей. Наведені факти певним чином пояснюють широке побутування лексем жаргону наркоманів у молодіжній субмові. Наведемо деякі приклади: *глючний* (нарк. – що викликає галюцинації, мол. – поганий), *децил* (нарк. – маленька доза, мол. – маленький), *кайфувати* (нарк. – відчувати стан наркотичної ейфорії, мол. – отримувати задоволення), *кумар* (нарк. – наркотичне сп'яніння, мол. – цигарковий дим) тощо.

Серед професійних жаргонів, за нашими спостереженнями, найбільше впливають на молодіжний сленг жаргон музикантів, військовослужбовців, комп'ютерників. Молодь завжди цікавилася і цікавиться музикою, тому лексеми *лабати* (грати на музичному інструменті), *драйв* (енергетична музика), *металіст* (прихильник музичного стилю „heavy metal”) тощо є досить популярними у молодіжному середовищі. Побутування у молодіжному сленгу жаргонізмів військовослужбовців пояснюється насамперед тим, що значна частина юнаків проходить службу в армії. Наприклад, *дух* (молодий солдат), *кирзуха* (перлова каша), *бананчики* (патрони, набойі), *ен-зе* (недоторканий запас) тощо широко вживані у молодіжному сленгу. У останні десятиліття активно проникають у молодіжну субмову лексеми на позначення комп'ютерних реалій, вони переважно є жаргонізмами комп'ютерників (*зависнути* – дати збій у роботі програми, *вінд* - програма Windows, *лазер* – лазерний принтер, *комп* – комп'ютер тощо).

Кожна з названих складових є окремою мовною підсистемою, але в умовах міста вони тісно переплітаються і взаємодіють між собою. Так, Лихолітов В.П., досліджуючи мовлення прикордонників, констатує: „загальнопобутова частина жаргону військовослужбовців у цілому (і прикордонників, зокрема) в основному складається із молодіжного інтержаргону і „блатної музики”. Власне військові жаргонізми рідкісні” [4:63].

З-поміж інших міських страт молодіжний сленг є чи не найскладнішою мовною структурою, оскільки він синтезує всі інші страти з неодмінною печаттю групової, індивідуальної мовотворчості та вікового мовного смаку. Ця

мовна підсистема виступає посередником, який пов'язує окремі, позначені мовною новизною, соціолекти (кримінальне арго, жаргонізми певних соціально-професійних груп, соціальних низів тощо) з розмовно - обихідною мовою інших вікових груп населення, відповідним чином формуючи сленг міста.

Молодіжний сленг – динамічна за своєю природою субсистема, яка варіюється залежно від певних етномовних та культурних особливостей регіону. Не випадково, скажімо, у роботі О.Горбача про шкільне арго окремо розглядається шкільна лексика Києва, Львова, Чернівців, Донецька та ін. Відома також кандидатська дисертація В.Цибулькіна, присвячена вивченню студентського жаргону в м. Харкові. Проблема взаємовідношення жаргонні групіві, професійні страти—мова міста чекає на своє практично-теоретичне дослідження стосовно окремих регіонів та міст України [6:64].

Література

1. *Батюкова Н.В.* О соотношении студенческого жаргона и городского просторечия //Живое слово в русской речи Прикамья: Межвуз. сборник научных трудов. — Пермь,1989. — С.89-95.
2. *Колесов В.В.* Язык города.— М., 1991.
3. *Крысин Л.П.* Социолінгвістическіе аспекты изучения современного русского языка. — М.,1989.
4. *Лихолитов В.П.* Так говорят пограничники // Культура речи. - 1997. — №5. — С.63-70.
5. *Сиротинина О.Б.* Речь современного города // Речь города. — Омск, 1995, Ч.1.—С.8-11.
6. *Ставицька Л.О.* Проблеми вивчення жаргонної лексики: Соціолінгвістичний аспект // Українська мова. — 2001. - № 1. — С.55-68.
7. *Толстой Н.И.* Язык и народная культура.— М.,1995.
8. *Хорунженко К.М.* Культурология Энциклопедический. словарь. — Ростов-на-Дону, 1997.
9. *Юнаковская А.А.* Социальная дифференциация языка города (проблемы и перспективы) // Филологический ежегодник.—Омск. —Вып.3. — 2000. — С.80-85.

Мартос С.А. Молодіжна субмова як структурна складова мови міста// Вісник Харківського національного університету ім.В.Н.Каразіна. – 2004. – Вип.42, № 632. – С. 240-243. (Серія «Філологія»).